

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ SLAVYAN UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

KÖNÜL RAUF qızı HÜSEYNOVA

**“KİTABİ-DƏDƏ QORQUD” EPOSUNDA OBRAZLI
İFADƏLƏRİN İNGİLİS DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI**

10.02.20 – müqayisəli-tarixi və müqayisəli-tipoloji dilçilik

Filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

BAKİ – 2008

İş Azərbaycan Dillər Universitetinin İngilis dili üzrə tərcümə nəzəriyyəsi və praktikasi kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri namizədi, dosent
Qılınxan Həmzə oğlu Bayramov

Rəsmi opponentlər: filologiya elmləri doktoru, prof.
Həbib Məmməd oğlu Zərbəliyev,
filologiya elmləri namizədi, dosent
Vahid Zahid oğlu Adilov

Aparıcı müəssisə: **Azərbaycan Dövlət Pedaqoji
Universitetinin Azərbaycan dilçiliyi və
xarici dillər kafedraları**

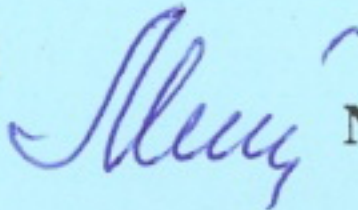
Müdafiə "28" oktyabr 2008-ci il tarixdə saat "14⁰⁰"-da
Bakı Slavyan Universitetinin nəzdindəki elmlər doktoru və elmlər namizədi
alimlik dərəcəsi almaq üçün dissertasiyalarının müdafiəsini keçirən
D.02.071 dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1014, Bakı şəhəri, S.Rüstəm küçəsi 25

Dissertasiya ilə Bakı Slavyan Universitetinin elmi kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat "20" sentyabr 2008-ci il tarixdə göndərilmişdir.

D.02.071 Dissertasiya Şurasının elmi katibi
filologiya elmləri namizədi, dosent

 N.R.Muqimova

İŞİN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Elmi işin predmeti tərcümə nəzəriyyəsidir. **Dissertasiyanın mövzusu** qədim oğuz dastanı "Kitabi Dədə Qorqud" (KDQ) eposunda işlənmiş obrazlı ifadələr və onların ingilis dilinə tərcümə variantlarında əksi yollarının araşdırılmasından ibarətdir.

Elmi işdə məqsəd "Kitabi Dədə Qorqud" dastanında işlənmiş bütün obrazlı ifadə vasitələrini tədqiq etmək, onları qruplaşdırmaq, sistemli şəkildə göstərmək, bu sistemi səciyyələndirən müxtəlif obraz növlərini, onların ifadə formalarını, üslubi xüsusiyyətlərini təhlil edib ümumiləşdirmək və bütün bunların tərcümə dilində, tərcümə variantında əks olunma dərəcəsini göstərməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın qarşısında aşağıdakı **vəzifələr** qoyulmuşdur:

- obrazların mahiyyətini, bədii estetik dəyərini, onların ifadə vasitələri kimi dastanın dilində əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək;
- obrazların məna və üslub xüsusiyyətlərini aşkar etmək, dastan janrının tələbinə uyğun işlədilməsi və tərcümə olunmasını qeyd etmək;
- obrazların dastan dilinin təşkilində, yaradılmasında iştirakını, rolunu göstərmək;
- obrazların ifadə formalarının təsnifini vermək və tərcümə variantlarında əsas istifadə olunan tərcümə prinsiplərini dəqiqləşdirmək;
- tərcümə mətnində düzgün əksini tapmayan obrazlı ifadə vasitələrini qeyd etmək, onların daha münasib variantlarını verməyə çalışmaq.

Tədqiqatın metodu. Dissertasiyanın əsas cəhəti mövzunun sistem halında öyrənilməsidir. Tədqiqatın xarakterindən asılı olaraq, əsasən struktur, təsviri, seçmə, qarşılaşdırma, müqayisə etmə, üslubi təhlil, psixoloji-assosiativ təhlil və s. metodlardan istifadə olunmuşdur.

Dissertasiyada obrazlar və onun tərcümə variantları üslubi, leksik və semantik cəhətdən kompleks tədqiqata cəlb edilir və obrazlılıq yaratma baxımından bir-birinə çox yaxın olan vasitələr üslubi təhlil vasitəsilə fərqləndirilir və bununla da tərcümə prosesində yarana biləcək qarışıqlıqlar aradan qaldırılır. Obrazlı ifadə vasitələri məna xüsusiyyətləri araşdırılmaqla təhlilə cəlb olunur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Obrazlı ifadə vasitələrinin tərcümə prinsipləri, tərcümə yolları, metodları indiyə qədər tədqiqat mövzusu kimi müxtəlif dünya mütəxəssisləri tərəfindən işlənmişdir. KDQ poetikası,

stilistik vasitələri dəfələrlə azərbaycan alimlərinin tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Bu əsərlər elm dünyasına yaxşı tanışdır, amma indiyə qədər KDQ-də işlənmiş obrazlı ifadə vasitələri bütünlüklə, bir toplu şəkildə işlənməmişdir, daha doğrusu, hər hansı bir məcaz növünə aid nümunələrin ayrı-ayrı tədqiqatçılar tərəfindən sayı verilsə də (məs.: KDQ-də işlənmiş metaforaların, bədii təyinlərin sayı) onların özlərinə nəinki ardıcıl sıralanma ilə rast gəlmək olmur, ümumiyyətlə verilən sayın müqabilində çox az nümunələrlə kifayətlənməli oluruq. Bundan əlavə, KDQ-də işlənmiş bir çox obrazlı ifadələr tərcüməçilər üçün tam aydınlaşmamış, dolaşiq, mübahisəli olaraq qalmışdır. Mübahisəli cümlələr tərcümə zamanı tərcüməçilərin dilemma qarşısında qalması deməkdir. Bu da onların yalnışlığa yol vermə səbəblərinə aydınlıq gətirə bilər. Bu elmi işdə obrazlı ifadə vasitələrinin tərcüməsi zamanı yaranan çətinliklərin səbəblərini araşdıraraq onları aradan qaldırmaq imkanı əldə edirik, bununla həm dədəqorqudşünasların diqqətini bir daha azərbaycan xalqının “aynası” olan bu dastana cəlb edirik, həm də ingilis oxucuları üçün bu “aynaya” ləkəsiz şəkildə baxmaq imkanı veririk.

Mövzunun aktuallığı. Obrazlı ifadə vasitələri hər bir xalqın öz mentalitetinə uyğun olaraq, bilavasitə millətin düşüncə tərzindən, adət-ənənələrindən, mədəni dəyərlərindən asılı olaraq yaradılan vasitələrdir və onlar tərcümə zamanı təkcə ümumi tərcümə problemləri ilə qarşılaşmır, həm də məxəz dilin yaradıcısı olan insanların, xalqın sırf özünə xas, spesifik xüsusiyyətlərinin araşdırılmasını tələb edir.

Fikrimizi bir qədər dəqiqləşdirsək, “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun azərbaycan xalqının, onun mənəvi dəyərlərindən, düşüncə tərzindən xəbər verən qədim və qiymətli əsəri olduğunu artıq bütün dünya bilir və KDQ-nin ingilis tərcümələrində edilən təkcə bir səhv^{*} ucbatından dastandakı müsbət obrazların dilindən mənfi ekspressiyalı metaforanı (məs.: “kafirin yeni doğulan körpələrin öldürüm” ifadəsini) oxuyan hər bir ingilis oxucusunda Azərbaycan və azərbaycanlılar barədə hansı təəssüratın əmələ gəldiyini təsəvvür etmək çətin deyil. Düşmənli bir ölkə olması baxımından azərbaycan xalqı dünyaya tərcümələrdəki kimi namərd deyil, olduğu kimi tanınmalıdır. Bu tipli yolverilməz tərcümə səhvlərinin bu günümüzdə təsiri, daha doğrusu, dünyada azərbaycanlı obrazına mənfi təsiri açıq-aydın ortadadır, çünki hər bir xalqın bu günü onun keçmişinə dayanır. Keçmişimizi dünyaya olduğu kimi çatdırmaq baxımından tərcüməçilərin böyük məsuliyyət daşdığını xatırlatmağa ehtiyac yoxdur.

* Bu tərcümə səhvi dissertasiyanın metafora tərcüməsi bəhsində dəqiq tədqiqata cəlb olunub

Mövzunun nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti. Bu mövzunun tədqiqi qədim azərbaycan dilinin, bədii dilimizin poetik incəliklərini, mənə çalarlarını, ifadə imkanlarının genişliyini, zənginliyini göstərmək, obrazlı ifadə vasitələrini qədim oğuz dilində yazılmış materiallar əsasında öyrənmək baxımından əhəmiyyət kəsb edə bilər. Obrazların tərcümə problemləri hər bir dilin tarixi inkişaf xüsusiyyətləri, daxili inkişaf qanunları, xalqın təfəkkür tərzı və sairə amillərlə əlaqədardır. Qüvvətli bədii-poetik təfəkkürə malik azərbaycan xalqının dilində, xüsusilə onun əsrlərlə şifahi şəkildə formalaşaraq, yüz illərin dil sınağından keçərək yazıya tökülmüş oğuz dastanlarının dilində məcazlaşma keyfiyyəti özünü çox qabarıq tərzdə göstərir. Lakin bu vaxta qədər obrazların tədqiqinə həsr olunmuş az saylı dissertasiya işlərində qədim dilimizə məxsus obraz növlərinin özünəməxsus xüsusiyyətlərinin, müxtəlif çalarlıqlarının ətraflı və sistemli şəkildə tədqiqinə rast gəlmək çətindir. Bu sahədə əsər birinci müvəffəqiyyətli addım hesab oluna bilər. Bu əsərdə ilk dəfə dilimizdəki obrazlı ifadə vasitələri, onların növləri arasındakı fərqli cəhətlərə diqqət yetirilir, ilk dəfə obrazların mənə həcmi, mənə bölgüsü, onun tərcümə zamanı keyfiyyət və kəmiyyətə dəyişmə dərəcələri haqqında məlumat verilir. Obrazlardakı məcazlaşma məsələsi assosiativ-psixoloji əsaslarla izah edilir.

Azərbaycan ədəbiyyatında obrazlı ifadə vasitələri və onların tərcümə prinsipləri müstəqil elmi-tədqiqat obyektı kimi az öyrənilmişdir. Geniş oxucu auditoriyasına təqdim oluna bilməsi faktı bu elmi işin bədii tərcümə, əsasən folklor tərcüməsi sahəsində gələcək tədqiqatlara müəyyən qədər yardım edə biləcəyi və tərcümə ilə məşğul olan mütəxəssislərin, elmi işçilərin, aspirantların, tərcüməçilərin, ən azı tələbələrin bu əsərdən müəyyən qədər faydalana biləcəyi deməkdir.

Obrazlı ifadə vasitələrinin ilk yazılı ədəbiyyatımızdan (qədim əlyazmalardan), qədim oğuz dilindən müasir ingilis dilinə tərcüməsi zamanı tətbiq olunan tərcümə prinsiplərinin araşdırılması, müasir, yəni çağdaş bədii əsərin tərcüməsində meydana çıxan çətinliklərin bəzilərini aradan qaldırmağa yardımçı ola bilər. Obrazlı ifadə vasitələri, xüsusilə məcazlar subyektivlik daşıdığı üçün onların fərqli mentalitetə malik xarici oxuculara düzgün çatdırılmasına riayət edən prinsiplərin dəqiq seçilməsini araşdırmaq praktik cəhətdən bir çox problemləri aradan qaldıra bilər.

Dədə Qorqud dastanlarında işlənmiş obrazların və onların tərcümə prinsiplərinin öyrənilməsinin nəzəri əhəmiyyəti bu obrazların Azərbaycan ədəbiyyatında ən qədim obraz növləri hesab edilməsi və ya müasir obrazlı ifadə vasitələrinin rüşeymləri kimi qəbul edilməsidir. Bu baxımdan ilk

obrazlı ifadə vasitələrinin tarixi yaranma şəraitinin aydınlaşdırılması, onların müasir şəkllə düşənədək keçdiyi tarixi inkişaf yolu haqqında müəyyən qədər təsəvvür əldə edilməsi çox əhəmiyyətlidir. Elmi işin praktik əhəmiyyəti KDQ-də olan zəngin obrazlar xəzinəsinin, semantik rəngarəngliyin, üslubi imkanların ingilis oxucusuna çatdırılması zamanı edilən səhvlərin elmi əsaslarla sübuta yetirilməsidir ki, bu da öz növbəsində KDQ mütərcimlərinə tərcümələrinin növbəti nəşrlərində öz səhvlərinə düzəlişlər etmələri üçün verilən imkan deməkdir. Elmi işin digər praktik əhəmiyyəti KDQ-nin digər dillərə tərcüməsi zamanı yaranan üslubi çətinliklər zamanı tərcüməçilərin müraciət edə biləcəyi ədəbiyyat olmasıdır.

Obrazlı ifadə vasitələrinin ingilis dilinə tərcümə prinsiplərinin tədqiqi üçün şifahi xalq yaradıcılığına, dastan janrına müraciət etməklə heç də yarılmamışıq, daha doğrusu, “Kitabi Dədə Qorqud” dastanlarının əsas mənbə kimi götürülməsində doğru seçim etmişik.

Tədqiqatın mənbəyi kimi əsasən KDQ dastanları (KDQ dastanlarının qədim əlyazmaları və qədim əlyazmaların müqayisəli şəkildə tədqiq edilərək hazırlanmış türk və azərbaycan nəşrləri) və onların ingilis dilinə ayrı-ayrı vaxtlarda, müxtəlif mütərcimlər tərəfindən tərcümə olunmuş üç variantı götürülmüşdür. Bundan başqa, buraya KDQ-nin müxtəlif dünya dillərinə olan tərcümələri və dünya dədəqorqudşünaslarının tədqiqat əsərləri də daxildir.

KDQ-nin tərcümələrini araşdırarkən tədqiqat dairəsi genişlənərək bir çox filoloji sahələri əhatə edir: *dilçilik, mifologiya, folklorşünaslıq, poetika, bədii tərcümə nəzəriyyəsi, üslubiyyat, ədəbiyyatşünaslıq, linqvistik poetika, folklor poetikası* (epik folklorun dili və poetikası: bədii sistemi, bədii təsvir vasitələri) və s.

Tədqiqatın aprobasiyası. İş ADU-nun “İngilis dili üzrə tərcümə nəzəriyyəsi və praktikası” kafedrasında yerinə yetirilib. Dissertasiyanın əsas tezis və müddəaları tərcümə və transmilli proseslərə həsr edilmiş beynəlxalq konfransda məruzə edilmiş və dissertasiyanın mövzusu ilə bağlı müxtəlif elmi məcmuələrdə beş məqalə çap olunmuşdur.

Dissertasiya işinin quruluşu. Dissertasiya giriş, iki fəsil və istifadə olunmuş ədəbiyyatın siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın ümumi həcmi 135 səhifədir.

DİSSERTASIYANIN MƏZMUNU

Tədqiqatda şifahi xalq ədəbiyyatından gələn obrazların mahiyyətindən, tərcümə olunma imkanlarından söhbət açılır, bu haqda deyilən azərbaycan dilçilərinin fikirləri ümumi nəzərdən keçirilir, KDQ dastanının başqa dillərə tərcümələri haqqında ümumi fikirlər xülasəsi verilir və bunlara münasibət bildirilir.

Dissertasiyanın "Giriş" hissəsində mövzunun ümumi xarakteristikası verilmiş, mövzunun aktuallığı, tədqiqatın elmi yeniliyi, nəzəri və təcrübi əhəmiyyəti əsaslandırılmış, tədqiqatın obyektı və metodu, işin aprobasiyası, dissertasiyanın quruluşu haqqında məlumat təqdim olunmuşdur.

Dissertasiyanın birinci fəslı *"Kitabi-Dədə Qorqud" da məcazlar sistemi və tərcümələri* adlanır.

"Kitabi-Dədə Qorqud" və tərcümələri adlı birinci yarımfəslin ilk bəndində (*"Kitabi-Dədə Qorqud" nəşrləri*) tərtib illərinin ardıcılığı ilə KDQ nəşrləri barədə məlumat verilir, belə ki, əsərin XIX əsrin əvvəllərində Almaniyada "Drezden Kral kitabxanasında" təsadüf edilmiş ilk nüsxəsindən, böyük rus şərqşünası akademik Vasili Bartoldun tərəfindən hazırlanmış (1894–1922...1950) tərtibatından və tərcümələrindən, 1916-cı ildə Kilisli Müəllim Rifətin tərtib etdiyi ərəb əlifbası ilə olan Türkiyə nəşrindən, 1938-ci il Orxan Şaiq Gökyayın yeni türk əlifbasında (latın əlifbası) olan nəşrindən, 1938-ci ildə Həmid Araslının Bakı nəşrindən (sonrakı nəşrlər 1962, 1978), Məhərrəm Ergin nəşrlərindən (1958, 1963, 1964), İtaliya şərqşünası, professor Ettore Rossinin 1952-ci il nəşrindən, Samət Əlizadə və Fərhad Zeynalovla birlikdə 1988-ci il nəşrindən və nəhayət, S.Əlizadənin Drezden nüsxəsi əsasında latın qrafikası ilə hazırladığı KDQ ensiklopediyasındakı 2000-ci il son nəşrindən bəhs olunur.

İkinci bənddə (*"Kitabi-Dədə Qorqud" dünya dillərində*) KDQ-nin alman, fransız, italyan, rus, gürcü, qazax, türkmən, türk, fars, latış, serb-xorvat və nəhayət ingilis dilində olan tərcümələri barədə ətraflı məlumat verilir.

Üçüncü bənddə (*"Kitabi-Dədə Qorqud" un ingilis tərcümələrində istifadə olunmuş mənbələr*) hər üç ingilis tərcümə variantının mütərcimlərinin istifadə etdikləri mənbələr, başqa sözlə, bu tədqiqat işində əsas amil sayılan məxəz mətn barədə dəqiq məlumat verilir.

KDQ-nin ingilis dilinə birinci tərcüməsinin mütərcimləri – Faruk Sumer, Ahmet Uysal və Varren Volker – birgə etdikləri işin mənbələri barədə yazırlar: “Hazırkı mətnin – ingilis dilində ilk tərcümə mətni olduğunu deməyə ehtiyac yoxdur - ərsəyə gəlməsi üçün keçən iki əsrin alimlərinin (dədəqorqudşünasların) əldə etdikləri müvəffəqiyyətlərin hamısına borcluyuq. Biz Drezden və Vatikan nüsxələrinin faksimileləri də daxil olmaqla qeyd etdiyimiz mətnlərin hamısına – Dits (1815), Bartold (1894-1910), K.Rifət (1916), O.Ş.Gökyay (1938), E.Rossi (1952), M.Ergin (1955, 1963, 1964, 1969), J.Hayn (1958), Bartold (1962, M., L.) – baxmışıq. Bədii əsərlərin tədqiqatı sahəsində bizdən əvvəl gələnlərin etdikləri cəhdlərdən yararlanmaqla yanaşı, bizim tərcümə işinə son tarixi və arxioloji faktlardan əldə edilən məlumatlar da çox böyük fayda gətirib.”

KDQ-nin ingilis dilinə ikinci tərcümə variantının mütərcimi Cefri Lyuis tərcümə zamanı faydalandığı mənbələr barədə qeyd edir: “Bizim bu kitab barədə biliklərimizin əsas mənbələri iki əlyazma (V.n. və D.n.) variantıdır. Əlyazmalar arasında (V.n. və D.n.) hətta bəzən böyük fərqlər olduğuna görə özümü tərcümə zamanı bir əlyazmadan digərinə keçid etmə sərbəstliyində və mümkün qədər daha tam, dəqiq versiyanı seçmək naminə sonadək bu növbələşməni saxlama hüququnda hesab edirəm. Yəni hər iki əl yazmanı paralel olaraq mənbə dil kimi istifadə etmişəm. Tərcümə zamanı daha çox maraq doğuran mübahisəli sözlər və ya fikirləri tərcümə kitabının sonunda qeydlər bölməsində vermişəm.

Sonda mən bibliografiya verməmişəm, çünki qərb dillərində yazılan çox az miqdarda olan kitab və məqalələri istisna etsək (onların adlarını qeydlər bölməsində vermişəm) Dədə Qorqud barədə yazılanların böyük əksəriyyəti türk alimləri tərəfindən müvafiq olaraq türk dilində hazırlanmış əsərlərdir. Türk dilini bilən və bibliografiya təlimatı axtaran hər bir oxucum artıq adını qeyd etdiyim Rossi (1952) və M.Erginin (I cild, 1958, II cild, 1963) əsərlərindən və eləcə də O.Ş.Gökyayın (İstanbul, 1938) əsərindən faydalana bilər. Bu üç alimə və onların kitablarında əsərlərinin adları çəkilən daha bir çoxlarına duyduğum minnətdarlıq hissini mənim profesional kolleqalarım gözəl başa düşürlər. Tərcüməmin son mərhələsində türk etimoloji lüğətinin (Sir Gerard Clauson's Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford, 1972) işıq üzü görməsi qarşıma çıxan bir çox tərcümə problemlərini mənim üçün həll etdi.”

Və nəhayət KDQ-nin ingilis dilinə üçüncü, hələlik sonuncu tərcüməsinin mütərcimi Mirabile istifadə etdiyi mənbələr barədə məlumat verir: “Filoloji-təcrübə mətninin mümkün olan ən geniş çərçivədə

oxucumuza təqdim olunması üçün biz KDQ-nin üç türk nəşrindən istifadə etmişik. Birincisi M.Ergin tərəfindən (1958) redaktə edilərək üzü köçürülmüş azərbaycan dilində olan məndir. Bundan başqa, O.Ş.Gökyayın 1976-cı il nəşri ilə Erginin 1988-ci il nəşrlərini də müqayisə etmişik. Bir sözlə, bizim filoloji təcrübəmiz Lyuisin mükəmməl tərcüməsi ilə yanaşı, bu mətnlərin də müqayisəli istifadəsini əhatə edir. Çətin hissələrə rast gəldikcə bu dörd interpretasiyanın hamısına müraciət etməyimizə baxmayaraq öz məqsədimiz üçün əsasən Erginin 1988-ci il nəşrini istifadə etmişik. KDQ etnik xüsusiyyətlərinə görə həm metaforik, həm də mənanın dəqiqliyi baxımından çətin məndir. Bu etnik xüsusiyyətlərin dəyərləri müasir dünyagörüşünün təsiri altına düşmüş və beləliklə açıla bilməmişdir. Filoloji iş həmçinin arxioloji işdir; biz mətnin quruluşunda əks olunmuş həyat tərzini “kəşf” etməliyik və ya “qazıb çıxarmalıyıq”. Tərcümə işində gah şair qismində, gah da o dövrün auditoriyası qismində çıxış etmişik.

Mənbələr: Rossi (1952), M.Ergin (I cild, 1958), M.Ergin (II cild, 1963), F.Sümer “Oğuzlar” (Ankara, 1965, II nəşri 1972), M.Fəxrəddin Kırzioğlu “Dədə Qorqud Oğuznamələri” (İstanbul, 1952), O.Ş.Gökyay (İstanbul, 1938), Sir Gerard Clauson’s Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish (Oxford, 1972).”

Dissertasiyanın ikinci yarımfaslı “Obrazlı ifadələr” adlanır.

Birinci bənddə (“*Obrazlı ifadə*” – “*obrazlılıq*” anlayışı) obrazlı ifadə barədə, ümumiyyətlə *obrazlılıq* barədə danışılır.

Obraz yaratmaq üçün ritorikanın bu vasitələrindən ustalıqla istifadə edilməlidir. Ritorika barədə nəzəri biliklər oxucunun bu prosesdə iştirakı səbəbindən nə vacib, nə də arzu olunandır, çünki əgər oxucu obrazın necə yaradıldığını bilsə bu “gizli təsiredicilər”in işlədilmə məharətinə qarşı onda müəyyən qədər “immunitet” əmələ gələ bilər. Tərcüməçinin özünün də bir resipient olmasına baxmayaraq, onun ritorik fiqurlar barədə möhkəm biliyə sahib olması vacibdir. Tərcüməçi bu ritorik fiqurların hər bir spesifik mədəniyyətdə daşdığı əhəmiyyəti barədə bilməlidir. Birinci növbədə, artıq qeyd etdiyimiz kimi, məxəz mətnin ritorik keyfiyyətlərinin təhlili tərcüməçini KDQ yaradıcısının niyyəti barədə müəyyən informasiya ilə təchiz edə bilər. İkinci, tərcüməçi təkcə özünün mətnə münasibətinə, daha doğrusu, intuiativ “reaksiya”sına arxalana bilməz, çünki bu reaksiyanın subyektiv olması və onun (tərcüməçinin) situasiyasının şərtləri ilə müəyyənləşməsi faktı qaçılmazdır. Tərcüməçi mətnin ona verdiyi təəssüratı onun (mətnin) mətdaxili ritorik xüsusiyyətlərinin təhlili vasitəsilə yoxlamalıdır.

İkinci bənddə (*Obrazların transformasiyası – tərcümə incəsənəti*) incəsənətin mərkəzi kateqoriyası “*bədii obraz*” ilə tərcümənin mərkəzi kateqoriyası “*tərcümə ekvivalentliyi*” müqayisə edilir, fəlsəfi baxımdan fərqləndirilir: ekvivalent anlayışının obraz anlayışından əhəmiyyətli fərqi ondadır ki, ekvivalent əvvəl gələn obyektin tam bərabər (məna etibarı ilə) əvəzlənməsinə iddialıdır, obraz anlayışı isə əksinə, hər zaman təsəvvür edilənin müəyyən subyektivliyi nəzərdə tutulur, buna görə də əvəz etdiyi obyektə münasibətdə bərabər mənalılığa iddialı ola bilməz.

Eyni zamanda, bədii obraz kateqoriyası heç bir zaman tərcümə nəzəriyyəsinin kateqoriyası olmamışdır. Əgər bədii obraz barədə söhbət açılsaydı, bu yalnız bədii tərcümədən və tərcüməçinin orijinal mətndəki bədii obrazlar sistemini nə dərəcədə qoruyub saxlaya bilməsindən danışarkən baş verə bilərdi. Bu halda tərcümənin mərkəzi kateqoriyasını ayırmaq və bir incəsənət kateqoriyası kimi onun quruluş və məzmununun bədii obrazın quruluş və məzmunu ilə nə dərəcədə uyğun gəlməsini nəzərdən keçirmək daha düzgün olardı. Bu kateqoriyaların quruluşlarının uyğun gəlməsi və ya yaxın olması tərcümə fəaliyyətini incəsənətin bir növü kimi qəbul etmə imkanı verir.

Üçüncü bənddə (*Obrazlı ifadələrin tədqiqinə dair*) obrazlı ifadə vasitələrinin tədqiqi tarixindən danışılır, obrazların mahiyyəti, işlənmə dərəcələri müəyyənləşdirilir.

R ritorik ənənələr içərisində ən dəyişkən, qeyri-sabit, lakin ən vacib sahə figurların sistemli düzülüşü, sistemli təsnifatıdır. Obrazlı ifadə vasitələri əsrlərlə dünya dilçiləri tərəfindən qruplaşdırılmış və bu günə qədər ümumi bir sxem, sabit qruplaşma, yəni hamı tərəfindən qəbul edilə biləcək mükəmməl qruplaşmanı yaratmaq mümkün olmamışdır. Çünki bəzən eyni bir üslubi vasitə, ritorik fiqur iki və ya daha artıq başlıqlar altında yerləşdirilə bildiyindən (yəni həm poetik-sintaktik, həm də poetik-semantik vasitə kimi qəbul edilə bildiyindən) bu qruplaşdırma prosesində hər hansı bir fiqurun qətiliklə bir qrupa daxil edilərək dəqiqləşdirilməsi mümkün olmamışdır.

Ən sadə təsnifat dixotomiya, yəni ikiye bölmə ilə yığcam verilmişdir: 1.*nitq fiqurları* – dil vahidlərinin istifadəsinə aid, 2.*məna fiqurları* – təfəkkür vahidlərinin, ideyaların istifadəsinə aid və ya 1.*poetik sintaksis* – sintaktik fiqurlar, 2.*məcəzlar* – semantik fiqurlar.

Dördüncü bənddə (“*Kitabi-Dədə Qorqud*”da işlənmiş obrazlı ifadələrin təsnifatı) KDQ obrazlı ifadə vasitələrinin zənginliyindən, obrazların dastandakı spesifik rolundan bəhs olunur, dastan poetikasının

açılış kodları, üçüncü və əsas fəslin strukturunu təşkil edən KDQ obrazlarının təsnifatı və təsnifatın hazırlanma kateqoriyaları qeyd olunur.

Divan ədəbiyyatının açarı, divan poetik sistemi olduğu kimi el ədəbiyyatının, xüsusilə dastanların da daxili varlığı *dastan poetikası* prinsipləri ilə açılmalıdır. Türkiyəli alim Zəki Ömər Dəfnəli "Dədə Qorqud hekayələri üzərində ədəbi sənətlər baxımında bir araşdırma" (Ankara, 1988) adlı əsərində *mürsəl məcaz, mübaliğə, hüsni-təməl, təcahüli-arif, təriz, təşbih, istiarə, təşxis, intaq, irsali-məsəl, təzad, kinayə, səci* kateqoriyalarını geniş təhlilə cəlb etmişdir. Qiymətli faktik material olsa da, əsəri KDQ poetikası üçün tipik saymaq olmaz... Çünki anlayışlar dastan təbiətini ifadə etmir. Həmin anlayışlar Füzuli poetikası üçün nə qədər doğrudursa, KDQ poetikası üçün bəzi məqamlar və təhlil örnəkləri nəzərə alınmazsa bir o qədər uzaq və yabançıdır.

Obrazlılıq yaradan nitq fiqurları (figures of speech) haqqında müxtəlif təsnifatlar mövcuddur. Üslubi vasitələrdən danışarkən dünya elm aləminə məlum yüzlərlə stilistik terminlə (dörd yüzdən yuxarı latın, yunan, ingilis sözləri) zəngin bir dilçilik sahəsi nəzərdə tutulur. Bu stilistik vasitələrin azərbaycan elminə nə dərəcədə tanış olması onların azərbaycan ədəbiyyatında istifadə tezliyindən asılıdır. Məqsədimiz həmin fiqurları daha dərinlən təhlil edib yeni təsnifat təqdim etməkdən ibarət olmadığından biz D.Kristalın təsnifatını əsas götürürük, sözsüz ki, KDQ poetikasına xas olması baxımından bəzi vasitələri istisna, bəzilərini isə əlavə etmək şərtlə: metafora, təşbeh, bənzətmə, metonimiya, şəxsləndirmə, mübaliğə, litota, epitet, bədii xitab.

Beşinci bənddə ("*Kitabi-Dədə Qorqud*" eposunda işlənmiş obrazlı ifadələr ingilis tərcümələrində) mütərcimlərin öz tərcümələrinə münasibəti, daha dəqiq desək, KDQ poetikasına, obrazlı ifadələrə, onların tərcümələrinə münasibəti barədə danışılır.

Eyni bir emosional fon müxtəlif üslubi priyomlarla yaradıla bilər və bu halda tərcüməçinin birinci və əsas vəzifəsi –KDQ-nin ilk ingilis tərcüməsinin mütərcimləri Faruk Sumer, Ahrnet Uysal və Varren Volkerin hesab etdiyinə görə – orijinalda olan üslubi vasitənin kopyalanması və ya yamsılanması (bəzən bu qeyri-mümkün olur) deyil, bu üslubi fonu adekvat qarşılığı ilə əvəzləməsidir. Dil səviyyəsinin dəyişkənliyini, gah yüksək poetika və əzəmətlilik, gah da canlı danışq dili ilə əvəzlənməsini qeyd edən Cefri Lyuis isə özünün də dediği kimi sadalanan epik mətn xüsusiyyətləri sayəsində əmələ gələn effekti tərcümə zamanı təkrarlamağa cəhd etmişdir. Bir sözlə, KDQ tərcüməsi oxucuya eyni bədii-estetik təsir

bağışlaya bilmək cəhtindən baş ayır və bu bədii-estetik təsir yükünü əsərin obrazları daşıyır.

Dissertasiyanın ikinci fəslı "Kitabi-Dədə Qorqud"dakı məcazların ingilis tərcümələrində əksi" adlanır.

Burada bədii tərcümə sahəsində xüsusi diqqət, yaxud məharət tələb edən və ya problematik sayıla bilən obrazlı ifadə vasitələrindən ibarət nümunələr ingilis dilində olan tərcümələri ilə müqayisəli şəkildə verilərək tərcümə prosesində tətbiq olunmuş prinsipləri tədqiq edilir.

Birinci yarım fəsildə (*Metafora*) məcazın əsas növü olan metafora, KDQ-də metaforanın işlənmə dərəcəsi, funksiyaları və tərcümələrdə əks olunma dəqiqliyindən danışılır. Tədqiqat zamanı aşkarlanan mənbə mətnədən qaynaqlanan tərcümə səhvləri və eləcə də, digər səbəblərdən olan yanlışlıqlar verilmişdir.

Dissertasiyanın əsas yeniliyini təşkil edən metafora nümunəsi, daha doğrusu xalqımızın igidlik, cəsurluq, qoçaqlıq ideyasını ifadə edən metaforanın qəddarlıq, vəhşilik göstəricisi olan cümləyə çevrilməsinin araşdırılması və bu tərcümə səhvinin həm linqvistik, həm də ekstra-linqvistik faktorlar baxımından sübuta yetirilməsi bu yarım fəslin payına düşür.

İkinci yarım fəsildə (*Təşbeh \ Bənzətmə*) KDQ təşbeh və bənzətmələrinin istisnasız siyahısı verilmiş və onlardan yalnız tərcümədə problematik sayılan nümunələr tədqiqata cəlb edilmişdir.

Növbəti yarım fəsillərdə obrazların dastanda işlənmə dərəcəsinin genişliyinə müvafiq deyil, sadəcə olaraq yuxarıda qeyd etdiyimiz KDQ obrazlarının təsnifatı ardıcılığı üzrə aparılan tədqiqatı yer tutur. Belə ki, üçüncü yarım fəsildə *metonimiya*, dördüncü yarım fəsildə *paradoks*, beşinci yarım fəsildə *mübaligə*, altıncı yarım fəsildə *litota*, yeddinci yarım fəsildə *şəxsləndirmə*, səkkizinci yarım fəsildə *bədii təyin*, doqquzuncu yarım fəsildə isə *bədii xitaba* yer ayrılmışdır.

Araşdırmalardan belə qənaətə gəldik: əsərin üslubi təhlilinin xırdalıqlarına və üslubi fiqurların tərcümə incəliklərinə yiyələnmək üçün məxəz və tərcümə dillərinin hər ikisinin üslubi məziyyətlərini dərindən bilmək lazımdır. İllərlə yığılan təcrübə belə bir faktı təsdiqləyir ki, tədqiqatçı elmi yaradıcılığın əsasını dərk etmirsə, özü üçün aydınlaşdırmayıbsa, o, qarşıya qoyulan məqsədə nail ola bilməz.

Bu praktik işdə tərcüməçi mahiyyətə üslubi sayılan tərcümə problemləri ilə qarşılaşır. Biz o hallardan danışırıq ki, orada müxtəlif obrazlı ifadə vasitələri obraz yaratmaq üçün bilərəkdən istifadə edilir. Bu istifadə nəticəsində stilistik kodu açmaq üçün oxucu daha çox "yükənir".

Mətni üslubi baxımdan rəngarəng etmək məqsədi güdən belə vasitələrdən hər biri yaratdıqları obrazı maksimum ötürmək baxımından tərcüməçini xüsusi metodlardan istifadə etməyə məcbur edir. Bundan başqa, tərcüməçi məxəz mətnin müəyyən nitq üslubuna məxsusluğundan yaranan çətinliklərlə qarşılaşır. Müxtəlif dillərdə olan müəyyən janrların üslubi həssaslığı eyni deyil. Tərcüməçi belə incə fərqlərin əsasən harada mövcud ola biləcəyini bilməlidir. Və müxtəlif janrlara məxsus tekstlərin ümumi tərcümə prinsipləri ilə tanış olmalıdır.

Stilistik vasitələrin tərcümədə əksinin araşdırılması mürəkkəb yaradıcılıq prosesidir. Aydındır ki, bir dissertasiyada və həm də verilmiş bir bədii əsər çərçivəsində bütün stilistik fiqurların eyni tamlıqla nəzərdən keçirilməsi mümkün deyil, istər-istəməz əsərin aparıcı obrazlı ifadə vasitələrinə daha çox üstünlük vermək lazım gəlir. Bununla əlaqədar olaraq, dissertasiyada nəzərdən keçirilən əsas obyekt başlıca olaraq verilmiş əsərin *stilistik təhlili və ingilis dilində olan tərcümə variantlarında tətbiq olunmuş tərcümə prinsipləri* ilə əlaqədar məsələlər olmuşdur. Məhz bu məsələlərə daha çox diqqət ayrılmışdır.

D.Kristalın təsnifatını əsas götürərək “Kitabi Dədə Qorqud” eposunda işlənmiş obrazlı ifadələri *metafora, təşbeh, metonimiya, paradoks, mübaligə, litota, şəxsləndirmə, epitet, apastrof* kimi qruplaşdırdıq. Tədqiqat nəticəsində məlum oldu ki, tərcüməçilər metafora tərcüməsində əsasən kombine tərcümədən istifadə etmişlər, yəni çox zaman hərfi tərcümə edilən metafora alt yazıda izahatla müşayiət olunur. Amma bundan əlavə, biz tədqiqat boyu metaforanın yarımçıq tərcümə olunmasına (D4 - ardıcıl gələn, bir-birini tamamlayan iki misralı metaforada bir misranın tərcümə olunmaması, D12 sintaktik baxımdan həmcinslik təşkil edən, amma fərqli semantikaya malik üç ardıcıl metaforadan yalnız birinin vurğulanması), metaforanın itirilməsinə, səhv tərcümə olunmasına (bir hərfin qurbanına çevrilən metaforalar “yenidən” – “yenində” D49, D232, D281; “at tuşağı” – “ət tuşağı” D260; “ağlamağım” – “ağıлмаğım” D146), metaforanın mənasının düzgün başa düşülməsi üçün mətnə əlavə cümlələrin artırılmasına (D86), kombine tərcüməyə (D187, D143, D24, D10, D72, D102, D86 hərfi tərcümə və izahlı tərcümə), izahla (izahlı tərcümə ilə səhv salınmamalı) müşayiət olunan tərcümələr (kontekstdən mümkün əvəzləmə və izah D121, hərfi tərcümə və izah D5, D11, D97, D154), izahsız hərfi tərcüməyə (D24, D136, D231-232, D268-269) rast gəlirik.

Metaforanı başa düşmədikdə tərcüməçilər kontekstdən çıxış edərək mümkün əvəzləmə edirlər (D180 *daraqılığı boşaldı* – 1.she almost fainted

and began to tremble in excitement, 2.she went weak at the knees, 3.her hands and feet went feeble). Və ya başqa bir kontekstual əvəzləmə nümunəsi: D3 oğul atanın yetiridir – 1.the son is the work of the father, 2.a son is all a father needs, 3.yoxdur.

Metafora tərcüməsində leksik əvəzləmədən, daha dəqiq desək, ümumiləşdirmədən (“ocağının közidir” – “the fire of one's hearth” D4 və ya “iki gözinin biridir” – “he is the apple of his eye” D3), kontekstual əvəzləmədən, əlavədən (qeydlər və şərhlər) istifadə edilmişdir. Bundan başqa *deskriptiv* tərcüməyə tez-tez rast gəlirik, yəni metaforanın mənası həqiqi mənada işlənən sözlər vasitəsilə tərcümə olunur (Oğul, ocağım issüz qoma – my son, do not leave us alone D225; mana duşaq oldın – you are a handicap to me D129).

Metafora tərcüməsində *analoq* tərcüməyə, yəni mənaca ekvivalent, formaca tam və ya yarımcıq fərqli olan tərcüməyə (mana duşaq oldın – you are keeping me tarrying D129), *analoq* tərcümə ilə yanaşı alt yazıda *alınma* tərcümənin verilməsinə də rast gəlirik (D265 təpəgən köbini süsəgən yırtar – we'll set a thief to catch a thief: “that which gores will tear the (?) which kicks”).

Bəzən metaforalar başqa obrazlı ifadə vasitəsi ilə, daha dəqiq desək, təşbehlə kompensasiya edilir (ol Nuh peyğəmbərin *eşəgi* əslidür – she is of the same breed as the Prophet Noah's donkey D9).

Tərcümə zamanı KDQ-də işlənmiş təşbehlərin çox az hallarda itirilməsinə (D303, D28, D203, D252), ondan daha az təşbehin bədii təyin kimi (goose-white, swan-like daughters D52; spearlike, lance-like hair D116; silver-white, silver-like wrists D115) kompensasiya edilməsinə rast gəlirik, yəni əksər hallarda təşbehlər ingilis tərcümələrdə öz əksini elə təşbeh kimi tapmışdır. Təşbeh tərcüməsində leksik əvəzləmə, daha dəqiq desək, kontekstual konkretləşdirmə (bağır kibi yoğurt – yoghurt white and firm as young girls' breasts D105) və *analoq* tərcüməyə də (düdük kibi qanı şorladı – like a fountain, like a whistle D203) rast gəlirik.

Metonimiya tərcüməsində metonimik obraz çox zaman tərcümə mətnində metonimiyaya əlaqələndirildiyi əşya və ya hadisənin artırılması (Oğuz – the Oghuz people D213, the whole Oghuz nation D231; İç Oğuz – the nobles of the Inner Oghuz D291) və ya metonimik təmsil etdiyi əşya və ya hadisənin özü ilə əvəz olunması (Qazan Oğuzuna dedi – Kazan said to his people D120) nəticəsində itirilir. Metonimiya tərcüməsində leksik əvəzləməyə – ümumiləşdirməyə də rast gəlirik (*ağzı dualının* alqışıyla – of a worthy man D14).

Bilirik ki, paradoksun gözlənilməzliyi cümlənin sintaktik quruluşundan da asılıdır. Bunu xatırlatmağımızın səbəbi tərcümələrdə paradoksun qarşılaşdırma bağlayıcıları ilə müşayiət olunması və bununla gözlənilməzlik effektinin azaldılmasıdır.

KDQ-də işlənmiş mübaligə, litota və şəxsləndirmələrin tərcüməsi zamanı rast gələn əsas çətinlik sözlərin semantik mənasının dəqiqləşməməsidir.

Dastanda oxunuş çətinliyi, orfoqrafik problemlər nəticəsində obrazlı ifadələrin aydınlaşmaması və bunun da nəticəsində tərcümə zamanı onların itirilməsi dastanların tərcümələrində rast gəlinən haldır. Başqa sözlə, dastan tərcüməçilərinin qarşısına çıxan əsas problemlərdən biri dastan dilində olan bəzi sözlərin semantik mənasının aydınlaşmamasıdır. Əgər həqiqi mənə müəyyənləşməyibsə, bu halda sözün əminliklə bu və ya digər obrazlı ifadə olduğunu demək çətinidir. Müvafiq olaraq tərcüməçilərin bu dolaşıqlıqdan çıxıb uğurlu tərcümə edəcəklərini gözləmək onlardan tərcüməçiliklə yanaşı, tədqiqatçı olmağı da tələb etməyə bərabər olardı.

KDQ obrazlı ifadələrinin ingilis dilinə tərcüməsi zamanı leksik ekvivalentliyin ötürülməsində müxtəlif yollardan, belə ki, transkripsiya, translitrasiya (epitet kimi çıxış edən xüsusi adların tərcüməsində), kalka (və ya alınma tərcümə), təsviri və ya izahlı tərcümə, təxmini və ya analoq tərcümələrdən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın nəticəsi kimi deyə bilərik ki, KDQ-nin ilk ingilis tərcüməsi kommunikativ tərcümə, ikinci ingilis tərcümə semantik, üçüncü isə mütərcimin özünün də qeyd etdiyi kimi sözbəsöz tərcüməyə uyğun gəlir.

Qeyd etməliyik ki, dissertasiya stilistik fiqurların tərcüməsində yaranan bütün problematik hallar üçün hazır reseptlərdən ibarət deyil. Burada verilən bütün məsləhətlər və tövsiyələr daha çox xüsusi, individual xarakter daşıyır və təhlilə cəlb olunan əsərin bədii xüsusiyyətinə müvafiqdir. Buna görə də verilən göstərişlərə və qoyulan qaydalara bədii tərcüməçilərin korkoranə riayət etməsinə dəyməz. Amma əgər detallar yox, prinsipial vəziyyət mənimsənilirsə, qavranılırsa onda dissertasiyanın fayda verəcəyinə ümid etmək olar.

Dissertasiya üzərində aparılan işdə bir də onu nəzərə almaq lazımdır ki, burada yazılanlar həm də ümumilikdə stilistik fiqurların tərcüməsinə aiddir və bununla bu iş hansı bədii əsərin tərcüməsinin elmi təhlilinə iddialı olmalarından asılı olmayaraq ondan istifadə edəcək müəlliflərə fayda gətirəcək.

Uzun müddət fikrimizdə “yetişdirdiyimiz” ideyanın nəticəsi olan bu dissertasiya ölkələr arasında vasitəçi dillərdən biri olan ingilis dilində dədə qorqud dünyasının düzgün işıqlandırılmasında həqiqi marağı olan vətənpərvər insanlar üçün nəzərdə tutulub. Məhz onlar üçün stilistik priyomların tərcüməsi sahəsində yığılmış təcrübəni ümumiləşdirməyə cəhd etmiş və bu təcrübəni çoxdan bəri möhkəmlənmiş bədii tərcümə ənənələrinə əsaslanaraq verməyə çalışmışıq.

Əgər dədəqorqudşünasların, daha dəqiq desək, KDQ-nin müxtəlif dünya dillərinə tərcüməsi ilə məşğul olan tərcüməçilərin elmi müvəffəqiyyətləri bu dissertasiya vasitəsilə heç olmasa bir neçə faiz artacaqsa onda hesab etmək olar ki, bu elmi iş öz məqsədini tamliqla həyata keçirmişdir və onun müəllifinin əməyi hədəf getməmişdir.

Dissertasiyanın əsas məzmunu ilə bağlı müəllifin aşağıdakı məqalələri çap olunmuşdur:

1. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda işlənmiş bəzi təşbehlərin ingilis dilinə tərcümə variantları, ADU-nun elmi xəbərləri, Bakı, 2002/4, səh.61-65.
2. “Kitabi-Dədə Qorqud”dakı alliterasiyaların ingilis tərcümələrində səslənməsi, ADU-nun elmi xəbərləri, Bakı, 2003/4, səh.135-141.
3. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunda bir hərfin “qurban”ına çevrilmiş metafora və onun tərcümələri, BSU, Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi, Bakı, 2004/1, səh.93-102.
4. “Kitabi-Dədə Qorqud” eposunun ingilis dilinə tərcümələrində zaman meyarı, ADU, Tərcümə və transmilli proseslər, beynəlxalq konfrans, IV Bölmə – Tərcümə və ədəbi əlaqələr, 14-15 aprel, Bakı, 2005, səh.209-211.
5. “Kitabi-Dədə Qorqud” tərcüməsində litotanın əksi, BSU, Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri. Ali məktəblərarası elmi məqalələr məcmuəsi, Bakı, 2008/2, səh. 34-39.

Пути перевода троп, использованных в эпосе «Книга Моего Деда Коркута», с азербайджанского на английский язык

РЕЗЮМЕ

Диссертация посвящена изучению троп, использованных в эпосе «Книга Моего Деда Коркута», и пути их перевода с азербайджанского на английский язык.

Диссертация состоит из введения, двух глав, заключения и списка использованной литературы.

Во введении автор обосновывает выбор темы и ее актуальность, анализирует её объект и степень её разработки, источники исследования, предмет, цели, задачи, методы исследования, новизна работы, её теоретическое и практическое значение.

Первая глава диссертации посвящена обзору в хронологической порядке публикаций эпоса «Книга Моего Деда Коркута», а также её переводы на немецкий, французский, итальянский, русский, грузинский, казахский, туркменский, турецкий, персидский, латышский, сербо-хорватский и английский языки, уточняет источники, которые были использованы переводчиками. В этой части также говорится о тропах и об их эквивалентности при переводе. Кроме того, делается попытка подхода к изучению троп с исторической точки зрения, их сущности, специфической роли троп в КДК, их классификации, и об отношении автора к переводам эпоса.

Вторая глава посвящена тропам, использованным в эпосе КДК как метафора, эпитет, метонимия, парадокс, гипербола, литота, олицетворение и их путям перевода на английский язык.

Заключение отражает выводы и рекомендации автора.

Библиография содержит 117 наименований на разных языках.

Methods of translation into English of tropes used in the epos of Dede Korkut

SUMMARY

The dissertation has been dedicated to the analysis of the tropes used in the epos of "Kitabi-Dede Korkut" (The Book of my Grandfather Korkut -KDK) and to the methods of their translation.

It consists of an introduction, two chapters, conclusion and bibliography.

The introduction deals with the choice and importance of the dissertation, level of research, main sources used in the research, its object and subject, aims, tasks and methods of investigation, novelty, theoretical and practical significance.

The first chapter, called "Tropes used in the epos of "Dede Korkut" and its translations" consists of three subchapters. It speaks about different editions of the epos in chronological order, gives a general view about the translations of the epos into German, French, Italian, Russian, Georgian, Kazakh, Turkmen, Turkish, Persian, Lettish, Serbo-Croatian, and finally to English, and it also gives detailed information on the source text used by the translators into English.

This chapter deals also with the tropes in general, compares the tropes of the source and target texts in order to define their equivalency. It also studies the tropes from historical point of view, the richness of KDK in tropes, their specific role in the legend, and how they are decoded and classified. Then it discloses the attitude of the author to different translations of KDK into English.

The second chapter of the dissertation is called "Transformation of tropes of KDK into English". This chapter consists of the nine subchapters, which speak of metaphors, similes, metonymy, paradox, hyperbole, litotes, personification, epithet, apostrophe and their translations.

The conclusion reflects the inferences and recommendations of the author.

The bibliography includes 117 titles in different languages.

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

БАКИНСКИЙ СЛАВЯНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

КОНУЛ РАУФ ГЫЗЫ ГУСЕЙНОВА

**ПУТИ ПЕРЕВОДА ТРОП, ИСПОЛЬЗОВАННЫХ В ЭПОСЕ
«КНИГА МОЕГО ДЕДА КОРКУТА»,
С АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО НА АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК**

10.02.20 – Сравнительно-историческое и сравнительно-
типологическое языкознание

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
кандидата филологических наук

БАКУ - 2008